

Згуровський Михайло Захарович
академік НАН України

**Форсайт та побудова стратегії соціально-
економічного розвитку України
на середньостроковому (до 2020 року)
і довгостроковому (до 2030 року)
часових горизонтах**

(Виступ на Конгресі Академії політичних наук
17 листопада 2017 року)

Україна отримала незалежність у 1991 році, після чого вона одразу ж постала перед новими труднощами та загрозами. Парадокс ситуації полягав у тому, що цю незалежність було не виборено, а «подаровано» Україні, насамперед, внаслідок несумісних геополітичних інтересів, що виникли в кінці минулого століття в світі. У результаті нова незалежна держава зіткнулася з нерозумінням власними національними елітами місця і ролі нації в новому світовому порядку.

Відсутність досвіду і стратегічного бачення, які були необхідні Україні для інтегрування у цей новий світовий порядок, призвели до величезної корупції, політичної нестабільності та до нездатності національної еліти мислити та діяти патріотично. Незалежність і державність країни, як унікальні досягнення, протягом перших двох десятиліть самостійного розвитку зберігалися лише завдяки сприятливому збігу геополітичних обставин та моральним і етичним цінностям українського народу, його миролюбства, працездатності, терпінню.

В економічному відношенні Україна скористалася, мабуть, найгіршою з можливих моделей трансформування суспільства порівняно з іншими постсоціалістичними країнами. Замість еволюційного розвитку, відповідно до послідовної національної політики, країна «втяглася» у фазу стихійного первинного накопичення капіталу, притаманну «дикому капіталізму».

На цьому етапі виник конфлікт між приватними інтересами нових фінансово-політичних груп і загально національними інтересами суспільства, в якому явне домінування залишалося за першими. Ще на початку 1990-х років промисловість України «за інерцією» продовжувала випускати високотехнологічну продукцію, складні машинобудівні комплекси, радіоелектронні прилади та інше. Ринок праці ще вимагав високопрофесійного, науково орієнтованого людського капіталу.

Через 25 років ситуація корінним чином змінилася. Інтелектуально місткі сектори вітчизняної економіки майже повністю деградували. Попит на ринку праці в основному залишився на представників сфери послуг та працівників низькотехнологічної промисловості, де практично виявилися непотрібними складні наукомісткі знання для створення нового, а знадобилися лише обізнаність з предметною галуззю, певні навички та практичний досвід («шаблонні» знання та навички).

За таких умов сфера передової освіти, науки та інновацій, особливо в фундаментально-природничій компоненті, почала «заважати» ринку праці та «новому» суспільству.

Примітивний ринок праці почав позбавляти молодь і систему вищої освіти відповідних стимулів, що призвело

до синдрому непотрібності наукомістких знань і витіснення кращого людського капіталу з країни. Цей інституціональний конфлікт суттєво заблокував розвиток економіки та суспільства і спрямував вектор руху країни до групи тих, що не відбулися.

Так, за роки незалежності спад економіки України виявився на рівні приблизно 60 % від досягнутого випуску продукції в 1991 році. Це можна порівняти з втратами в ході Другої Світової Війни економік Німеччини, Японії та СРСР. Відомо, що економічні системи названих країн досягли показників довоєнного рівня приблизно за сім років. У той же час, через вказані вище системні вади, економіка України, за часи своєї незалежності, впала з 8–10 місця в Європі в 1991 році до майже останнього нині.

В той же час, завдячуючи фундаментальним прагненням переважної більшості українського народу до свободи та до європейської моделі культури і розвитку, Україна демонструвала світу свій особливий поступ. Пройшовши шлях випробувань і помилок, подолавши тягар залишків тоталітарного минулого, Україна першою з пострадянських держав почала формувати своє демократичне суспільство. Добровільна відмова від ядерної зброї та її повна ліквідація в 1991–1996 роках, закриття Чорнобильської АЕС в 2000 році, завоювання громадянських і демократичних свобод після «Помаранчевої революції» 2004 року, вступ до СОТ в 2008 році, перемога громадянського суспільства над олігархічно-клановою системою під час «Революції гідності» 2013–2014 років та інші події визначили унікальний шлях України до побудування незалежної, демократичної й успішної держави.

Об'єктивними перевагами України стали і її вигідне географічне і геополітичне положення. Країна з 42-мільйонним високоосвіченим населенням (за даними ООН рівень охоплення освітою в Україні дорівнює 94 %), з оптимальним для прискореного розвитку розміром території (понад 600 тисяч квадратних кілометрів), розташована на берегах Чорного і Азовського морів, має надзвичайно родючі землі для сільськогосподарського застосування, потужну газотранспортну мережу. У транзитному відношенні Україна являє собою «шовковий шлях» для енергетичного, культурного і товарного обміну між Сходом і Заходом. Стратегічно важливою метою для України було підтримування стабільності свого соціо-економічного простору і надання йому привабливості для інвестицій і бізнесу зовнішнього світу.

Разом з тим на початку 20-х років ХХІ століття виникли нові геополітичні реалії навколо України. Її демократичний характер розвитку став немалим подразником для інших пострадянських держав, політичні еліти яких успадкували та намагалися утримати тоталітарний стиль управління (довічність перебування на посадах керівників країн, домінування однієї ідеології та її носіїв над іншими і подібне).

Знаходячись, з одного боку, під потужним впливом Росії, а з другого розвиваючи відносини нового типу з Європою та США, Україна опинилася на перехресті не тільки геополітичних, а й культурних та ціннісних протиріч цих світових центрів влади.

Подібний розрив на психологічному та культурному рівні вперше виник і всередині країни, починаючи з 2004 року, розділяючи її на Східну, Центральну і Західну частини [1]. Східна Україна тісно солідаризувалася з платформами Росії

та її традиціями, в той час як Центральна і Західна Україна була спрямована на Європу.

Українські політичні еліти не тільки виявилися неспроможними втілити прагнення людей зі Сходу і Заходу до об'єднання, а, більше того, вони з 2004 року почали будувати свої політичні платформи, ґрунтуючись на цьому розриві. Як наслідок, вже через 8–10 років вказані чутливі та болючі проблеми для людей з різних регіонів країни, з різними культурними та історичними коренями, вкрай загострилися, що поглибило цивілізаційний розрив між ними.

Одразу після перемоги «Революції гідності» 2013–2014 років і однозначного вибору більшістю народу України європейського шляху розвитку, зовнішній, руйнівний вплив на країну критично зріс. Зриву стабільності країни сприяла вкрай некомпетентна гуманітарна політика держави та егоїстична і недалекоглядна поведінка певних груп українських політиків з обох боків протистояння. Замість втілення об'єднавчого принципу «привабливість різноманіття» вони настирливо педалювали принцип «нетерпимість різноманіття». Як наслідок, в неправовий спосіб, Україна надовго втратила Крим і втяглася в штучне, кровопролитне протистояння на Сході своєї території.

Сумарні втрати (Total loss), яких зазнала Україна в 2013–2016 роках сукупно визначаються: падінням економіки — біля 30 %; втратою території розміром 41.8 тис. кв. км (6.9 %); втратою населення — біля 5 млн осіб (12–13 %).

Понесені втрати змушують Україну корінним чином переглянути не лише доктрину національної безпеки і своє місце в геополітичному та економічному просторах,

а й власну парадигму та модель соціально-економічного розвитку і в першу чергу гуманітарну політику держави.

В той же час, шоковий стан, в якому опинилося українське суспільство, дає йому і унікальний шанс на дуже важкі і невідкладні перетворення до єдино можливої європейської моделі розвитку. Скористатися цим шансом не просто, через потужні гальмуючі фактори внутрішнього характеру, пов'язані з ментальністю минулого значної частини суспільства і зовнішнього супротиву Російської Федерації. Але, завдяки фундаментальним прагненням активної і переважно молодшої частини українського суспільства до свободи і гідного майбутнього з кожним відрізком часу підвищується наданий Україні шанс.

Аналізу суперечливих процесів на основі застосування сучасних методів системного аналізу і сценарного планування присвячується це дослідження.

З повним текстом доповіді можна ознайомитися за посиланням:

<http://wdc.org.ua/uk/node/186285>